

Stormaktstiden utförlig fakta

Stormaktstiden varade i ca 100 år. Från 1611-1718.

Sverige var stort till ytan med hade endast 1 miljon invånare. Det var inte mycket, jämfört med Tyskland och Frankrike som hade 16 miljoner invånare. Sverige handlade med olika länder och exporterade mest koppar och järn i hela Europa.

Under denna tid skaffade Sverige sig mycket makt och erövrade mycket land genom att kriga. Sverige blev som störst under Stormaktstiden. Östersjön var nästan ett svenskt innanhav. Förutom att Sverige blev större så blev det också mer ordning och reda i landet.

KOLONIER

Sverige skaffade sig ett par kolonier. En i Nordamerika och en i Afrika. Till Nya Sverige i Nordamerika flyttade fattiga svenska och finska bönder. Bönderna köpte och tog mark av indianerna som redan bodde där. Kolonin erövrades av holländare. Kolonin i Afrika Cabo Corso, användes för att sälja vidare guld och elfenben, men även slavar såldes till bland annat portugisiska kolonier.

GUSTAV II ADOLF

Gustav II Adolf var den första regenten, kungen, under stormaktstiden. När han blev kung så fick han skriva på en kungaförsäkran där han lovade att adeln ska få vara med och bestämma.

Gustav II Adolf deltog i det 30-åriga kriget för att skydda protestantismen i Tyskland, men även för att få mer ära och makt. Han hade ett smeknamn, "Lejonet från Norden".

Gustav II Adolf dog den 6 November 1632 i "Slaget vid Lützen".

VASASKEPPET

Under det 30-åriga kriget behövdes skepp som kunde frakta soldater till Tyskland. Därför beställde Gustav II Adolf stora skepp, som också skulle användas i strid. Vasaskeppet var ett av dessa stora skepp. Däremot så sjönk Vasa på sin jungfrufärd år 1628. Idag kan man se det i Stockholm på Vasamuseet.

1618-1648

Det 30-åriga kriget var ett krig mellan protestanter och katoliker, men det var också ett krig för att förhindra att den tyske kejsaren inte blev för mäktig. Många av soldaterna var inte svenska soldater utan de var legoknektar/legosoldater som betalades för att kriga. De brydde sig inte om vem som vann utan det viktiga var att få betalt.

SLAGET VID LÜTZEN

Detta slag skulle bli Gustav II Adolfs sista. Denna dag, 6 november 1632, var en dimmig dag. I dimman rider Gustav II Adolf in på fel sida och hamnar tillsammans med fienden. Han faller av sin häst Streif som springer iväg. Gustav II Adolf dödas.

AXEL OXENSTIERNNA OCH SVERIGE

Axel Oxenstierna var "chef" över adeln och under stormaktstiden utsågs han till rikskansler vilket var nästan som att vara statsminister idag. Det var han som tog hand om Sverige när Gustav II Adolf var ute och krigade och efter att han hade dött.

Han ville att Sverige skulle bli ett modernt land med ordning och reda. Axel visste att Sverige var för stort för att endast en person skulle styra allt, därför anställde han adelsmän som fick vara ämbetsmän. Dessa ämbetsmän skulle ta hand om och se över något område, t ex krig, skatter, lagar, domstolar m.m.

RÅDET OCH RIKSDAGEN

Kungen skulle bestämma tillsammans rådet. Rådet bestod av kungen och fem riksämbetsmän. Riksämbetsmännen var män från högadeln, den rikaste adeln.

Kungen skulle också lyssna på riksdagen. Riksdagen kunde där säga Ja eller Nej till kungens förslag om nya skatter och lagar.

Riksdagen bestod av de fyra stånden som var indelade i varsin grupp som alla hade lika mycket stor makt. Adeln för sig, prästerna för sig, borgarna för sig och bönderna för sig. Grupperna hade varsitt hus som de samlades i och diskuterade lagförslagen och hur de skulle rösta.

Riksdagen var inte jämlik då alla inte fick vara med. De som inte ägde gård, kvinnor, resande eller fattiga fick inte vara med.

VÄGAR, POST OCH TIDNINGAR

Axel förstod att mycket behövdes ordnas och fixas för att stormakten Sverige skulle fungera bra. En av de viktigaste sakerna var att förbättra vägarna som var svåra att ta sig fram på. Vägarna var nästan bara stigar och det behövdes bättre vägar så att soldater och vagnar kunde ta sig fram lättare.

Posten grundades i början av 1600-talet. Innan hade man kanske lyckats att skicka brev med någon som reste åt samma håll, vilket tog lång tid och var osäkert. Postiljoner hette de som delade ut posten och de var ofta bönder.

Axel Oxenstierna lät trycka Sveriges första tidning. Med hjälp av tidningen kunde man sprida nyheter om kriget och berätta hur det gick. Den gavs ut en gång i veckan.

STÄDERNA

Tidigare hade gamla städer krokiga och smala gator, men nu skulle städer ha raka gator med fyrkantiga kvarter. Ett exempel är Göteborg som grundades i början av 1600-talet.

Till städerna kom krigsänkor med sina barn för att skaffa sig ett jobb. Änkorna hade det svårt att skaffa mat till sig själva och sina barn. Ofta fick de bli tiggare vilket stadens styrelser inte tyckte om. I Stockholm så fanns ett barnhus där tiggarbarn fick leva. Där arbetade de hårt och fick lära sig läsa.

DROTTNING KRISTINA

Kristina fick en manlig uppfostran vilket var ovanligt. En kvinna på den här tiden uppfostrades till att vara ett gott sällskap. Kristina, som var tronarvinge, fick en uppfostran som innebar att hon lärde sig om historia, politik och språk. Hon lärde sig också att rida och hur man hanterade vapen. Kristina gav adelsmännen fina presenter, som titlar och delar av statens mark. Många bönder blev därför tvungna att

jobba för adelsmännen och betala skatt till dem. Många i de olika stånden ogillade adelns ökade makt och rikedom.

KRISTINA ABDIKERAR

Kristina blev under sin tid som drottning intresserad av katolicismen. I Sverige var det dock dödsstraff om man var katolik så Kristina sa aldrig någonting om sin idé om att bli katolik. Kristina valde därför att abdikera och lämnade kronan till sin kusin Karl. Kort därefter flyttade hon till Rom och är idag begravnen i Rom.

DEN KAROLINSKA TIDEN

Den senare delen av stormaktstiden kallas för den karolinska tiden. Det beror på att de tre kungarna under den senare delen hette Karl allihopa

KAROLINER

Soldaterna som kom till efter indelningsverket kallades för karoliner. De män som hade blivit utvalda till att vara soldater samlades och ofta var kungen där och godkände soldaterna. Om en man inte var tillräckligt bra för att bli soldat så strök kungen över hans namn. En karolin skulle vara trogen, nykter, en god kamrat och kunna berätta sagor eller sjunga visor. Soldaterna tränades i att marschera och skjuta.

KARL X GUSTAV

Karl X Gustav blev kung efter att Kristina hade abdikerat och lämnat tronen. Han startade nya krig för att Sverige skulle bli ännu större. När Karl krigade mot Danmark så hade han tur med vädret. Vattnet mellan de danska öarna hade frusit till is. Kungen marscherade över isen med hästar, tusentals soldater och vagnar. Denna marsch kallas idag för "tåget över Stora Bält". Detta leder till att danskarna blev överraskade och besegrades snabbt.

Detta leder till att vid freden i Roskilde så får Sverige Skåne, Halland och Blekinge. Nu är Sverige som störst och nu gällde det att försvara stormaktsriket.

KARL X GUSTAV OCH FÖRÄNDRINGARNA

Karl X Gustav ville göra stora förändringar i Sverige men Karl X regerade bara i 6 år så många av förändringarna gjorde hans son och sonson.

De 3 stora sakerna som Karl X Gustav ville förändra var:

-ENVÄLDET. Karl X ville att kungen skulle vara enväldig vilket innebär att kungen skulle bestämma allt själv. Rådet, adeln och riksdagen skulle inte vara med mer och bestämma.

-REDUKTIONEN. Karl X Gustav ville att man skulle ta tillbaka mycket av det land och rikedom som adeln hade fått av bland annat drottning Kristina.

-INDELNINGSVÄRKET. Sveriges bönder delades in i rotar (små grupper). Varje rote skulle ta hand om varsin soldat. Soldaten skulle förses med ett litet torp m.m. Då hade man soldater som skulle ut i krig och man behövde inte då skicka in bönder till kriget.

KARL XI

Under Karl XI:s tid var det en lång fredsperiod som varade i 21 år. Detta var den längsta fredsperioden under hela stormaktstiden. Karl XI var mycket snål mot adeln och försökte straffa de som tog för mycket skatt av bönderna. Karl XI red runt mycket i Sverige och inspekterade soldater, vägar och ämbetsmän. Han bar mycket enkla kläder exempelvis en grå kappa. Han fick därför smeknamnet "Gråkappan".

Karl XI var en mycket populär kung bland bönderna och kunde därför göra sig själv till en **enväldig** kung. Det innebär att Karl XI bestämde nu helt själv i landet.

SNAPPHANAR

Efter freden i Roskilde så var varken skåningarna eller danskarna glada över att Skåne nu tillhörde Sverige. Den danske kungen försökte ta tillbaka Skåne och skåningarna kände sig som danskar och ville tillhöra Danmark. De skåningar som hjälpte Danmark i att ta tillbaka Skåne kallades för snapphanar. Svenskarna såg dem som

rövare och danskarna såg dem som frihetskämpar. Många snapphanar straffades grymt.

HÄXJAKTEN

Häxjakten innebar att människor anklagades för att vara trollkunniga. Man trodde vissa var häxor eller trollkarlar som skulle till Blåkulla för att träffa Djävulen. Många trodde också att de rövade med sig barn, vilket gjorde att många föräldrar ville att de skulle straffas.

Anklagade människor förhöordes, sattes på prov eller blev tillochmed torterade. Man kunde få genomgå ett vattenprov, vilket innebar att den anklagade fick sina händer och fötter fastbundna och slängdes i vatten. Om den anklagade flöt så var den en häxa/trollkarl, men om den sjönk så var den oskyldig.

Många barn som hade anklagat människorna erkände strax efter att de hade ljugit.

KARL XII

Karl XII blev enväldig kung vid 15 års ålder. Han var en bråkstake som gillade att festa och busa. Han kunde slita av peruker av gamla adelsmän och slå sönder fönsterrutor på nätterna.

DET STORA NORDISKA KRIGET

Ryssland, Danmark och Polen såg sin chans nu när en femtonåring sitter på tronen. De anfäller samtidigt och detta blir kallat det "stora nordiska kriget". Karl XII är till en början mycket framgångsrik. Sverige slår Danmark och Polen. När Karl XII bestämmer sig för att försöka störta tsaren i Ryssland så förlorar de ett slag och kungen tvingades fly till det Osmanska riket (Turkiet). Där stannade kungen i flera år och styrde Sverige via brev.

KARL XII:S DÖD

Efter att Karl XII hade kommit tillbaka till Sverige anföll han Norge med sina karoliner. Han ville erövra Norge. Men år 1718 stod Karl XII i

en skyttegrav vid den norska fästningen Fredriksten. Ett skott träffar kungen i huvudet och han dör.

När den ryske tsaren Peter hör att Karl XII har dött så anfaller han Sverige. Ryssarna hade erövrat Estland och härjade nu längs Sveriges östkust, det kallas för rysshärjningarna. De lyckades nästan att erövra Stockholm men misslyckades

STORMAKTSTIDEN ÄR SLUT

Med Karl XII:s död så var Sveriges stormaktstid över. Det stora nordiska kriget hade gjort Sverige urfattigt och strax efter så kom pesten vilket dödade ca 100 000 människor i Sverige.

SPÅR AV STORMAKTSTIDEN

Det finns många spår av stormaktstiden kvar idag i form av slott som man kan besöka, Vasaskeppet i Stockholm m.m. Men spår finns även i språket. Orden mamma och pappa började adelbarn att använda i Sverige under stormaktstiden. Ett annat spår är en vacker sång som trycktes i en psalmbok. Sången är en bön om att det ska växa bra på åkern och i naturen. Den blomstertid nu kommer